

TEMİZ BİR TOPLUM YAPISI OLUŞTURULMASINDA TOPLAM AHLAK YÖNETİMİ PERSPEKTİFİ*

I. GİRİŞ

Ülkemizde tüm toplumsal yapı ve kurumlarda ciddi bir ahlak krizi ve ahlak erozyonu ile karşı karşıya bulunuyoruz. Sadece kamu kurum ve kuruluşlarında değil, tüm toplumsal katmanlarda bu kirliliğin ve yozlaşmanın giderek arttığını ve kurumsallaştığını gözlemlemekteyiz.

Ahlak krizi ve ahlak erozyonu en başta siyasal alanda görülmektedir. Siyasal kültürün dejenerasyonu ve siyasal yozlaşmaların yaygınlaşması ülkemizde demokrasiyi ciddi anlamda tehdit etmektedir. Bunun yanı sıra siyasal ahlaksızlıklar toplumun diğer alanlarında da ahlak sorunlarını gündeme getirmektedir.

Siyasal alan dışında medya sektörü de bir ahlak krizi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Çağdaş demokrasilerde dördüncü kuvvet olarak anılan medyanın gücü ve toplumsal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri akıl almaz bir hızla devam etmektedir. Bu bakımdan medya ahlakının yeniden tesis edilmesi önem taşımaktadır.

Siyaset ve medyada yaşanan kirlilik ve yozlaşmalar dışında ülkemizde iş dünyasında da ahlak sorunu ile karşı karşıya bulunmaktayız. Serbest piyasa ekonomisinde "iş ahlakı" ya da "firma ahlakı" ile ilgili kuralların yokluğu yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin, vergi kaçakçılığı, tüketici haklarının yeterince korunamaması, çevreye karşı gerekli duyarlılığın gösterilmemesi ve benzeri sorunlar giderek ciddi boyutlara varmaktadır.

Eğitim ve bilim dünyasında da ahlaki değerlerin giderek dejenerasyona uğradığı görülmektedir. Benzeri ahlaki çöküntülerin toplumun diğer katmanları için de var olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, hukuk devleti anlayışında bir yozlaşma yaşandığı, bunun sonucu olarak adalet ve yargının işlemez durumda olduğu bilinmektedir.

* Coşkun Can Aktan, Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlaka Doğru (4): Toplam Ahlak Yönetimi, İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, 1999.

Özetle, ülkemizde son yıllarda tüm toplumsal yapı ve kurumlarda bir ahlak erozyonu yaşanmaktadır. Siyasetten medyaya, iş dünyasından eğitim ve bilim dünyasına kadar uzanan tüm katmanlarda gözle görülür ve hissedilir bir deformasyon ve dejenerasyon görülmektedir. Toplumsal kirlilik ve yozlaşmalar hızla yaygınlaşmakta ve giderek kurumsallaşmaktadır.

Bu araştırmada ahlaki yeniden yapılanma için ciddi bir reform önerisi olarak Toplam Ahlak Yönetimi'ni takdim edeceğiz. *Toplam Ahlak Yönetiminin Temelleri* başlığını taşıyan birinci bölümde toplam ahlak yönetiminin felsefi ve teorik temelleri ele alınmaktadır. *Türkiye'de Ahlak Krizi ve Toplam Ahlak Yönetiminin Uygulanması* başlığını taşıyan İkinci Bölüm içerisinde ise başta siyasal ahlak olmak üzere ülkemizde yaşanan başlıca ahlak sorunlarını ve çözüm önerilerimizi ortaya koymaya çalışacağız. Ayrıca ülkemizde ahlaki yeniden yapılanma için Toplam Ahlak Yönetimi'nin uygulanmasına yönelik bazı ilkeler ve önerilerimizi sunacağız. Araştırmamız *Sonuç* bölümündeki değerlendirmelerimiz ile son bulmaktadır.

II. TOPLAM AHLAK YÖNETİMİNİN TEMELLERİ

1. AHLAKİ DÜZEN VE TOPLAM AHLAK

Ahlak İlkeleri (The Principles of Ethics) adlı eserinde Herbert Spencer (1820-1903) "herkes ahlaklı olmayınca hiç kimse ahlaklı olamaz." diye yazar. Yani birinin ahlaka uygun olmayan davranışlarda bulunması diğerlerinin de ahlak-dışı (gayri ahlaklı) davranmasına neden olabilir. 19. yüzyılda yaşamış büyük liberal filozoflardan biri olan Spencer'in ahlak konusunda verdiği mesaj oldukça açıktır; bir kişinin ahlaklı olması yetmez!... Ya da bir tek alanda ahlaka uygun olan davranışların bulunması yeterli değildir, tüm alanlarda ahlaka uygun ilkelerin ve standartların yürürlükte olması gerekir.

Toplam ahlak kavramını tanımlamaya geçmeden önce burada evrensel düzeyde kabul görmüş bir atasözünü de konunun daha iyi anlaşılması için belirtmekte yarar görüyoruz. "*Balık baştan kokar*" atasözünün verdiği mesaj şu şekilde yorumlanabilir. Örneğin, bir şirket yönetiminde ya da devlet yönetiminde eğer lider ve üst yöneticiler ahlaka uygun davranmazlarsa o zaman şirket ya da devlet kuruluşunda görev yapan diğer çalışanların ahlaka uygun davranması sözkonusu olmayabilir ya da en azından üst yönetim, kendi altlarında çalışanlardan ahlaka uygun davranış ve eylemlerde bulunmalarını bekleyemez. Özetle, liderlik ve yönetim ahlakı, organizasyon ahlakı için gerekli bir şarttır. Fakat, yeterli bir şart değildir... Bir organizasyonda ahlaktan sözedebilmek için liderlik ve yönetim ahlakı

yanısına başlıca şu ahlaki altyapıların da mevcut olması gerekir: (Bkz: Şekil-1.)

- Sistem ahlakı (organizasyonda kuralların, normların, standartların ahlaka uygun olması),
- İnsan ahlakı (organizasyonda tüm çalışanların ahlaka uygun davranışlarda bulunması),

Özetle, organizasyonel ahlakı tesis etmek için; liderlik ahlakı, yönetim ahlakı, sistem ahlakı, insan ahlakı vs. ahlaki altyapıların bütün olarak organizasyonda mevcut olması gerekir.

Konuyu çok daha geniş olarak da ele alabiliriz. Örneğin, bir toplumda ahlakın tesis edilmesi, bir organizasyonda ahlakı tesis etmekten çok daha geniş bir alan olarak düşünülmelidir. Peki, toplumda ahlakı tesis etmek için ne(ler) gereklidir?

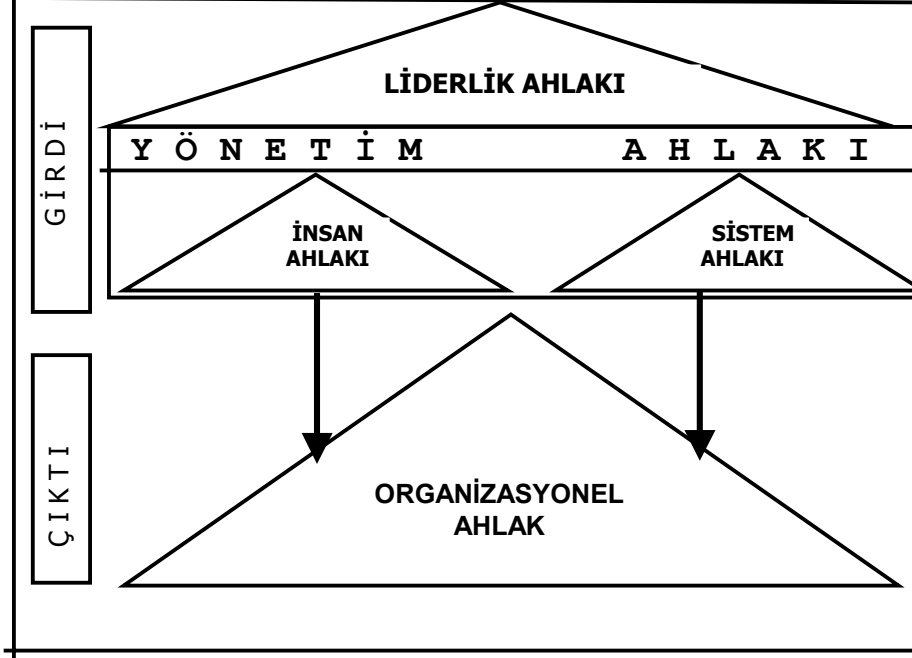
Temiz Toplum ya da Ahlaki Toplum düzeni oluşturmak için başlıca şu alanlarda ahlakın tesis edilmesi şarttır:

- En başta toplumu oluşturan ailelerin ve bu ailede yetişen bireylerin ahlaklı olması gerekir.
- Toplumun yönetildiği siyasal sistem ve aynı zamanda ekonomik sistemin ahlaklı olması gerekir.¹
- Toplumda mevcut tüm organizasyonların (kamusal organizasyonlar, özel organizasyonlar ve gönüllü organizasyonlar) ahlakı ilke ve standartlar dahilinde faaliyette bulunmaları gerekir.
- Toplumda mevcut tüm mesleklerde (ticaret, sanayi ve hizmet sektöründeki tüm meslekler vs.) mesleğini icra eden kişilerin ahlaka uygun davranmaları gerekir.
- Toplumu oluşturan tüm bireylerin ve kurumların ödev ve sorumluluk ahlakına uygun hareket etmeleri gerekir.

¹ Özgürlükleri güvence altına almayan ve etkin bir şekilde korumayan hiç bir siyasal ve ekonomik düzen ahlakı değildir. Bu anlamda otokratik rejimlerin tamamı (diktatörlük, totaliterizm, sosyalizm, komünizm, faşizm vs.) gayri ahlakı rejimlerdir.

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde asıl vurgulamak ve ulaşmak istediğimiz noktaya gelmiş bulunuyoruz:

Şekil-1 : Organizasyonel Ahlak İçin Gerekli Unsurlar

Temiz Toplum (Ahlaki Toplum) düzeni oluşturmak için tüm bireylerin, kurumların ve sistemin ahlaki ilke ve standartlara uygun davranmaları gerekir. Konuyu daha açık ve etraflıca Şekil-2 üzerinde görmek mümkündür. Şekilden anlaşıldığı üzere Temiz Toplum amacına ulaşmak için başlıca şu alanlarda ahlakın tesis edilmesi gerekir:

- Toplum ahlakı,
- Sistem ahlakı,
- Meslek ahlakı,
- Organizasyon ahlakı,
- Ödev ve sorumluluk ahlakı,

Tüm bu alanlarda ahlaki ilke ve standartlar oluşturulmadan ve ahlaka uygun davranış ve eylemler olmadan, toplumda ahlaki düzenin tesis edilmesi çok güç olur. Zira, bir alandaki ahlaki erozyon ve çöküntü diğer alanları da kolayca etkisi altına alabilir. Bu anlamda ahlaksızlığı bir tür salgın hastalığa benzetebiliriz.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan hareketle *Toplam Ahlak (Total Ethics)* adını verdiğimiz kavrama ulaşmış bulunuyoruz. Toplam ahlak kavramını, toplumu oluşturan tüm birey ve kurumların "*bütünsel olarak*" ahlaki ilke ve standartlara uygun hareket etmesi anlamında kullanıyoruz. Toplumda ahlaki tesis etmek için de Toplam Ahlak Yönetimi'nin uygulanması gerektiğine inanıyoruz.

2.TOPLAM AHLAK YÖNETİMİ

Toplam ahlak yönetimi, tüm organizasyonlarda ve tüm mesleklerde ahlaki ilke ve kurallara uygun davranışlarda bulunmak ve aynı zamanda toplumda ödev ve sorumluluk ahlakını kurumsallaştırmak için gereklidir.

Toplam ahlak yönetiminin üç temel boyutu bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; organizasyon ahlakı, meslek ahlakı, ödev ve sorumluluk ahlakıdır.

Bilindiği üzere, organizasyon, insan ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmet üretmek için faaliyette bulunan bir örgüte verilen isimdir. Organizasyonlar amaçlarına göre "kamu organizasyonu", "özel organizasyon" ve "kar amacı gütmeyen gönüllü organizasyon" olmak üzere gruplara ayrılabilir. Buradan hareketle, organizasyon ahlakını kendi arasında şu şekilde sınıflandırabiliriz:

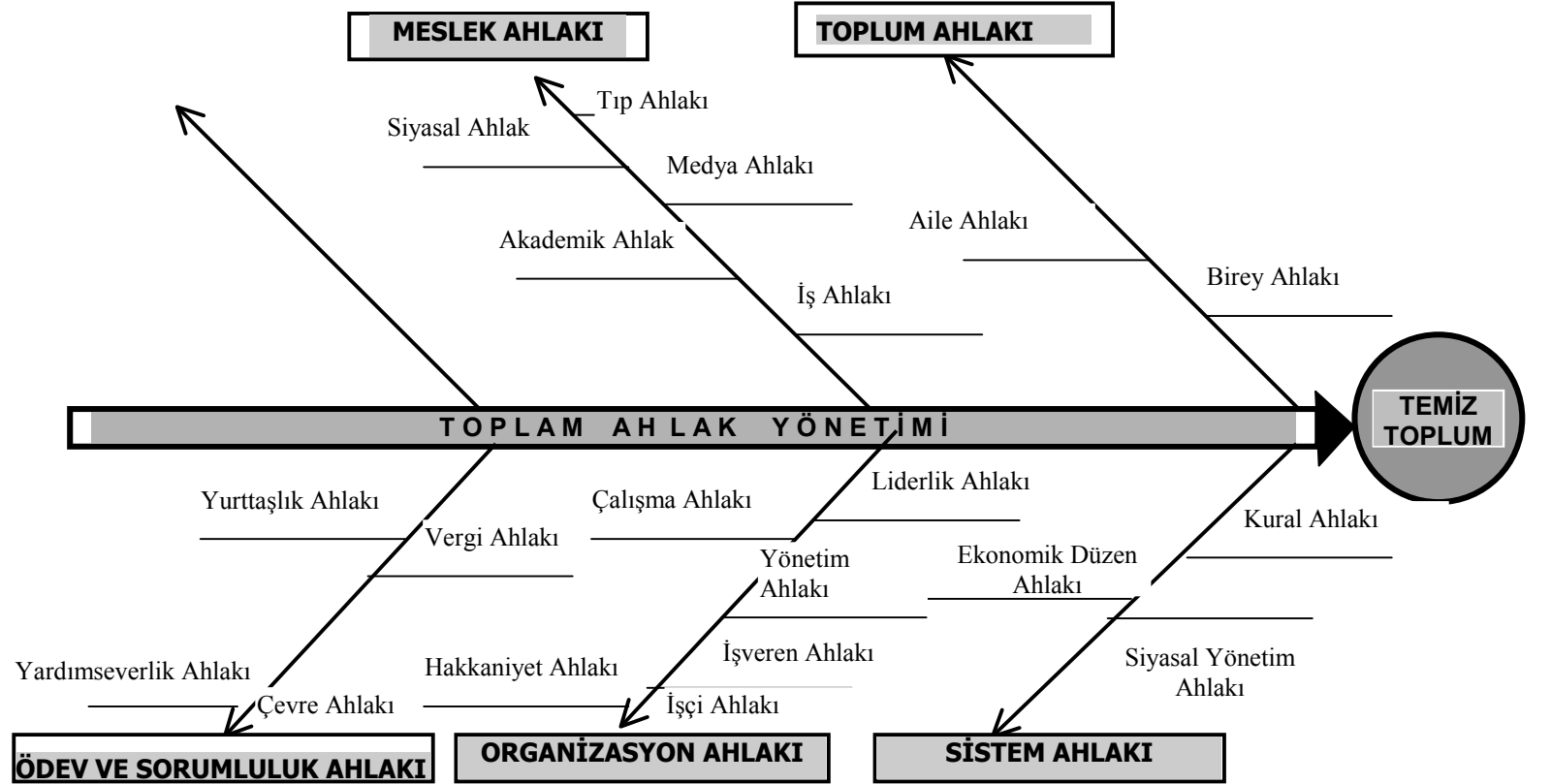
- *Devlet Ahlakı.* Kamusal organizasyonlarda ahlaki ilke ve standartları ifade eder. Devlet ahlakına "*siyasal ahlak*" ya da "*piyasa dışı ahlak*" adı da verilir.
- *Şirket Ahlakı.* Özel organizasyonlarda ahlaki ilke ve standartları ifade eder. Şirket ahlakı aynı zamanda "*firma ahlakı*", "*işletme ahlakı*" olarak da adlandırılmaktadır.

Organizasyon ahlakından söz edince doğal olarak "*liderlik ve yönetim ahlakı*"na da değinmek gerekir. Zira, lider ve yönetim olmadan, organizasyon olmaz. Gerek devlet yönetiminde, gerekse özel organizasyonların yönetiminde liderlik ve yönetim ahlakı son derece önem taşımaktadır.

Toplam ahlak yönetiminin ikinci boyutu meslek ahlakıdır. "*Profesyonel Ahlak*" olarak da adlandırılan meslek ahlakı, herhangi bir mesleğe ilişkin ahlaki ilke ve standartları ifade eder. Her mesleğin kendine özgü özellikleri ve

dolayısıyla ahlak ilkeleri mevcuttur. Ticaret, sanayi, vs. alanında faaliyet gösteren kimselerden; serbest meslek faaliyetini icra eden avukat, doktor, diş hekim, mühendis gibi meslek sahiplerine kadar tüm mesleki alanlarda

Şekil – 2: Temiz Toplum İçin Toplam Ahlak

ahlaki kuralların olması gereklidir. Bugün sayısız meslek bulunmaktadır ve tüm bu mesleklerde ahlaki ilke ve standartlar gereklidir.

Meslek ahlakını iş ahlakı ile karıştırmamak gerekir. İş ahlakı, iş dünyasındaki ahlak ilke ve standartlarını ifade eder. İş ahlakı, dar anlamda "*ticaret ahlakı*" olarak da adlandırılmaktadır.

Meslek ahlakının türleri olarak "*medya ahlakı*" ve "*akademik ahlak*" dan da söz etmek gerekir. Medya ahlakı, kitle iletişim araçlarının (radyo, televizyon, gazete vs.) kullanımındaki ahlaki ilke ve standartları ifade eder. Akademik ahlak ise eğitim-öğretim alanındaki ahlaki ilke ve standartlardır. Toplam ahlak yönetiminin bir üçüncü boyutu ise "*ödev ve sorumluluk ahlakı*"dır. Toplumda yaşayan bireylerin ve tüm organizasyonların (kamusal ve özel organizasyonlar) yaptıkları işleriyle ilgili sorumlulukları ve bunun yanısıra iş dışında topluma karşı olan sorumlulukları bulunmaktadır. Örneğin, işletmelerin vergilerini doğru ve eksiksiz olarak ödemeleri, doğayı ve çevreyi korumaları vs. sorumluluk ahlakına örnekler teşkil etmektedir. Aynı şekilde vatandaşların devlete karşı; devletin de vatandaşlara karşı ödev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra şimdi toplam ahlak yönetiminin uygulanması konusu ile ilgili olarak bazı bilgiler vermeye çalışalım.

Toplam ahlak yönetimini başarı ile uygulamak için sırasıyla şu işlerin yapılması gereklidir: (Bkz: Şekil- 3.)

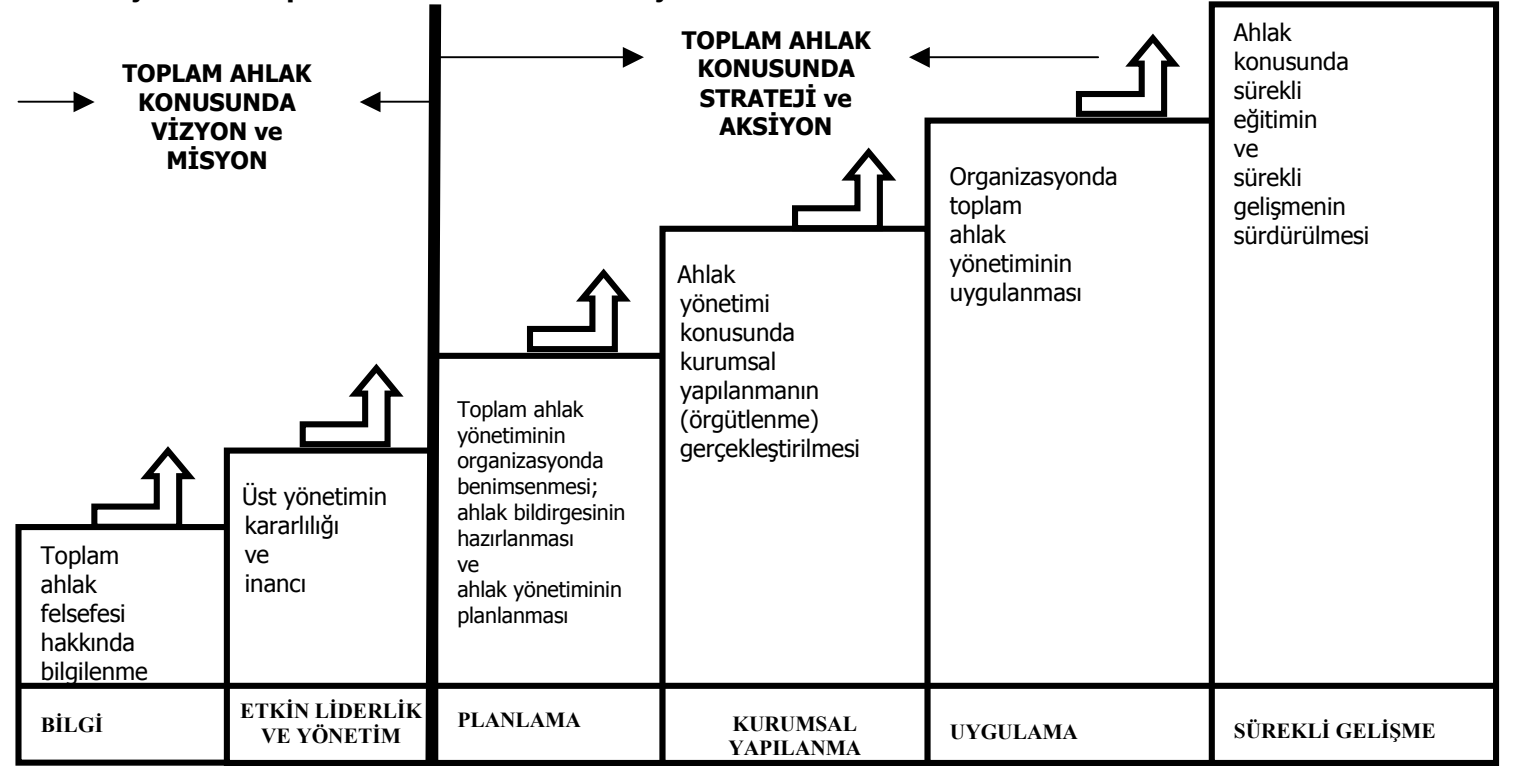
1.İlk olarak toplam ahlak felsefesi konusunda üst yönetim bilgi sahibi olması önem taşımaktadır.

2.İkinci olarak, toplam ahlak felsefesine üst yönetimin inancı ve bu konudaki kararlılığı gereklidir.

Bu iki şart "*vizyon*" ve "*misyon*" olarak adlandırılabilir. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, öncelikle organizasyonda ahlak konusunda bir vizyona ve bu vizyona ulaşma kararlılığını ortaya koymuş olan bir "*misyon*"a ihtiyaç vardır. Her ikisi olmadan toplam ahlak yönetimini organizasyonda başarı ile uygulamak mümkün değildir.

3.Üçüncü olarak toplam ahlak yönetiminin organizasyonda ne şekilde uygulanacağına ilişkin planlamanın yapılması gereklidir. Bu üçüncü aşama "*strateji oluşturma*" aşamasıdır. Toplam ahlak yönetimi konusunda stratejik planlama son derece önem taşımaktadır.

Şekil-3 : Toplam Ahlak Yönetiminde Başarı Merdiveni

4.Dördüncü olarak, toplam ahlak yönetimi konusunda organizasyonda kurumsal yapılanmanın (örgütlenmenin) gerçekleştirilmesi gerekir.

5.Tüm bu işlemlerin ardından toplam ahlak yönetiminin organizasyonda uygulanmasına başlanılmalıdır.

6.Son aşama ise ahlak konusunda sürekli gelişme ve iyileştirme çalışmalarının olduğu aşamadır. Ahlak, sadece bazı yasalar ya da kurallar ile sağlanamaz. Organizasyonda ahlak konusunda sürekli bir çabanın olması gerekir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da yararlanarak toplam ahlak yönetiminin uygulanmasına yönelik strateji ve aksiyon planındaki aşamaları bir başka açıdan şu şekilde de sıralayabiliriz. (Şekil-4.)

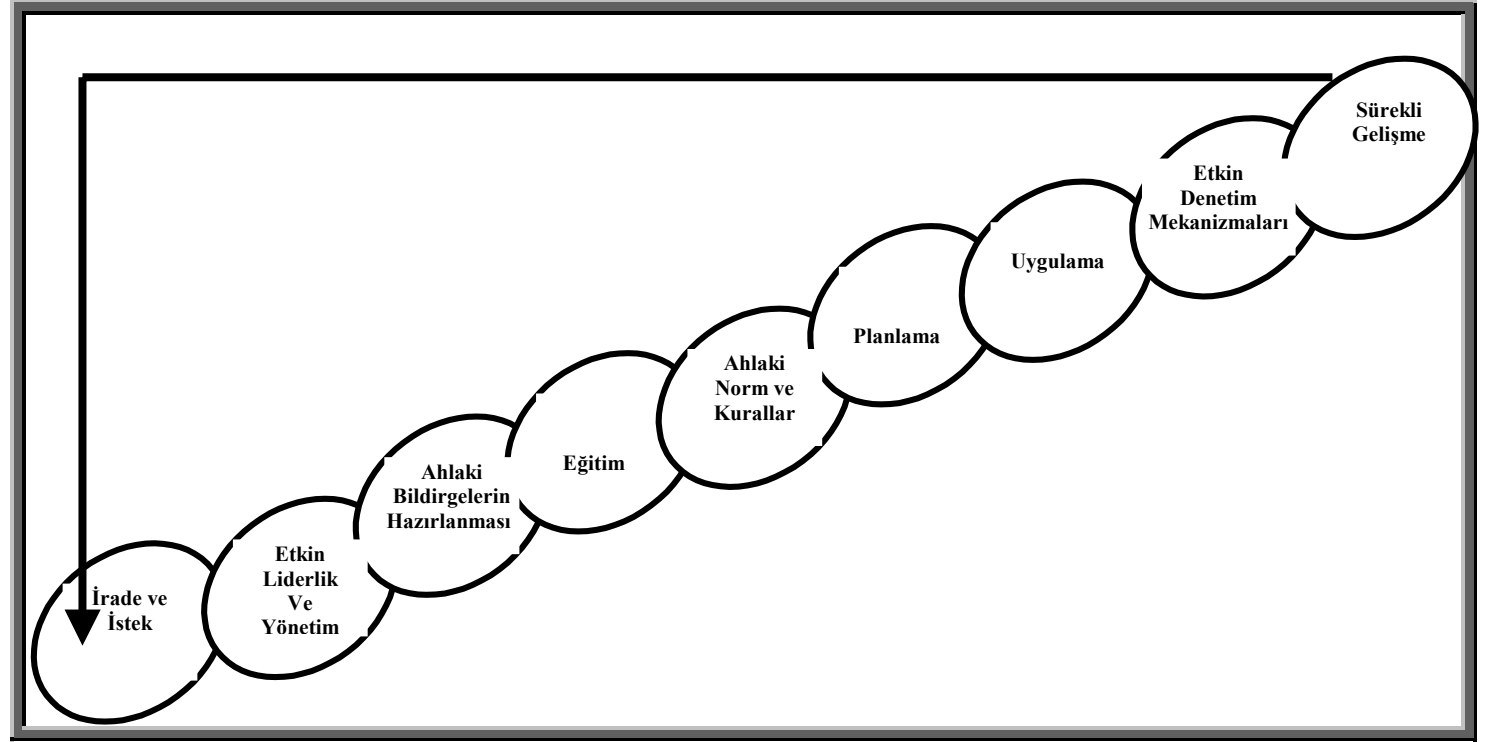
- İrade ve istek,
- Etkin liderlik ve yönetim,
- Ahlaki bildirelerin hazırlanması,
- Eğitim,
- Ahlaki norm ve kurallar,
- Planlama,
- Uygulama,
- Etkin denetim mekanizmaları,
- Sürekli gelişme.

Tüm bunlar toplam ahlak yönetiminin başarıyla uygulanması için dikkate alınması gereken aşamalardır.

III.TÜRKİYE'DE AHLAK KRİZİ

Ülkemizde son yıllarda siyaset dünyasından medyaya; iş dünyasından eğitim ve bilime kadar pek çok alanda ciddi bir "ahlak krizi"nin yaşandığı çok açık olarak görülmektedir. Bu bölümde ülkemizde yaşanan başlıca ahlak sorunları ele alınacak ve bu sorunların ortadan kaldırılması için çözüm önerileri özetlenecektir. Son olarak, toplam ahlak yönetiminin ülkemizde uygulanmasına yönelik öneriler sunulacaktır.

Şekil – 4:Toplam Ahlak Yönetiminin Uygulanması İçin Strateji ve Aksiyon Planı

Türkiye’de Siyasal Ahlak Krizi

Ülkemizde başta rüşvet ve yolsuzluk olmak üzere siyasal ahlaksızlıkların pek çok türünün yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Rüşvet, zimmet, irtikap, torpil gibi siyasal yozlaşmalar dışında çeşitli skandallar, yolsuzluklar ve vurgunları çok sık olarak kitle iletişim araçlarından duyuyor ve görüyoruz.

Özellikle, 1980 sonrasında ülkemizde “hayali ihracat” ve “hayali yatırım” skandalları ile devlet bütçesinden trilyonlarca liranın vurgunculara aktarıldığı tespit edilmiştir.

Susurluk olayı ve ardından Türk Ticaret Bankası’nın satışı ile ilgili skandal ülkemizde “siyaset- iş dünyası- mafya” arasındaki karanlık ilişkileri bir ölçüde de olsa ortaya çıkarmıştır. Ancak devlet yönetiminde hakim olan gizlilik ve örtbas; rüşvet ve yolsuzluk olaylarını , skandalları, mafya ve çetelerin siyaset ve iş dünyası ile olan ilişkilerini bütün berraklığıyla görmemizi maalesef engellemektedir.

Toplumumuzda bir tür “*ahlaksızlık mozaiği*” oluşmaktadır. Dürüst ve namuslu vatandaşlar çaresizlik içerisinde bulunmakta, bir kısım dürüst insanımız ise mevcut sistemin ve çarkların arasında ezilmekte, ancak bir şeyler yapamamaktadır. Dürüst insanlar, sisteme ve ahlaksızlığa karşı mücadele edememektedirler. Aksine mevcut sistem, ister istemez bazı insanlarımız çarkın içerisinde alarak ahlaksızlaştırmaktadır!...

Ünlü sosyolog Emile Durkheim’in “*anomie*”, yani “*kuralsızlık/ normsuzluk*” adını verdiği bir sorunu hep birlikte yaşıyoruz. Kuralsızlık, bir sistemin olmaması anlamına gelmektedir. Kuralların ve dolayısıyla sistemin olmadığı ve işlemediği bir yerde kalitesizlik ve ahlaksızlık alıp başını gitmektedir.

Bugün tüm toplumsal yapı ve kurumlarda yaşanan yozlaşmaların temel kaynağının devlet olduğunu söyleyebiliriz. Devletin güç ve yetkileri, görev ve fonksiyonları oldukça genişlemiştir. Büyük ve sınırsız devlet, kirliliklerin ve yozlaşmaların temel kaynağı haline gelmiştir. Çin’li düşünürlerden Lao Tzu’nun ünlü “*büyük bir devleti yönetmek, küçük bir balığı pişirmek gibidir*” sözü bu açıdan çok anlamlı bir özdeyiştir.

Ülkemizde devlet yönetimi bugün ciddi sorunlar arasında bocalamaktadır. Deyim yerindeyse Türk kamu yönetimi “*toplam kalitesizlik*” ve “*toplam ahlaksızlık*” içinde kıvrınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kamu kurum ve kuruluşları Toplam Kalite felsefesi çerçevesinde değişim ve yeniden yapılanma çalışmalarını sürdürmektedir. Oysa bizim ülkemizde bırakın toplam

kalite yönetimini uygulamak, kamu yönetimi bir kaç istisna hariç bu yeni yönetim felsefesinden bihaberdir!..

Türk kamu yönetiminin kalite konusunda üç temel sorunu bulunmaktadır: Birincisi, liderlik ve yönetim kalitesi; ikincisi, sistem kalitesi; üçüncüsü ise insan kalitesidir. İyi bir devlet yönetimi için kalitenin bu üç boyutunu birlikte ele almak gereklidir. Devlette kalite istiyorsak hem liderlik ve yönetim kalitesini düzeltmeliyiz; hem sistemi, yani kuralları iyileştirmeliyiz; hem de kamu yönetiminde hizmet gören kamu görevlilerinin kalitesini arttırmalıyız. Bugün insan kalitesi yönünden kamu yönetiminin durumunun hiç de iç açıcı olmadığını söyleyebiliriz. Başta politikacılar!.. Siyasal partilerin başında bulunan liderler!.. Halkın bu kimselerle ilgili değer yargılarının son derece olumsuz olduğunu biliyoruz. Halkın üst düzey bürokratlar ve yöneticiler hakkındaki değer yargıları da genellikle olumsuzdur. Türk halkının önemli bir çoğunluğu yöneticilerin tarafı ve politize olduklarını, çıkarıcı davrandıklarını ve genellikle bürokrasiyi artırdıklarını düşünmektedirler. Halkın memurlarla ilgili değer yargıları da son derece olumsuzdur. Bu konuda yapılan çeşitli anket çalışmalarının sonuçlarına göre halkın önemli bir çoğunluğu devlet ve belediye memurlarının bilgisiz, tembel, yiyici ve engelleyici olduğunu düşünmektedir.² Özetle, ülkemizde Türk kamu yönetimi ve bürokrasiye olan güven oldukça düşüktür.

Türk kamu yönetiminde yaşanan kalitesizlik ve ahlaksızlık sorununun ana nedenlerinden birisi devletin giderek büyümesidir. Organizasyon büyüklüğü ile etkinlik ve verimlilik arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Organizasyon büyüdükçe etkinsizlikler artmaktadır. Bu tespitin tüm organizasyonlar için genel olarak geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Büyüyen organizasyonda koordinasyon ve denetim güçleşmekte, israf ve savurganlıklar artmaktadır. Bu nedendir ki, son yıllarda tüm dünyada özel sektörün "downsizing", "rightsizing" ve "outsourcing" adı verilen yönetim tekniklerini uygulayarak küçülme eğiliminde olduklarını görüyoruz. Devlet ise özel sektör kuruluşlarına oranla çok daha büyük bir organizasyondur. Dolayısıyla devlette etkinsizlikler çok daha fazla ve yaygınlık göstermektedir.

Öte yandan büyüyen bir devlette kalitesizlik ve etkinsizlikler kadar ahlaksızlıklar da kaçınılmazdır. "Devlet malı deniz yemeyen domuz" atasözümüz, büyük bir devlette ister istemez ahlaksızlıkların artacağını vurgulamaktadır.

² Bu konuda bkz: TÜSİAD, Türk Toplumunun Değerleri, İstanbul:1991; MÜSİAD, Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi, İstanbul:1992.

Yukarıda organizasyon büyüklüğü ile etkinlik arasında yakın ilişki olduğunu ifade ettik. Aynı şekilde mülkiyet ile ahlak arasında da çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Devletin mülkiyeti hiç kimseye ait olmadığından bu malı kimsenin özenle korumadığını görürüz. Özel mülkiyet ile kamu mülkiyeti ve kooperatif mülkiyetini bir karşılaştırınız!.. Hangi tür mülkiyette daha fazla hırsızlık, yolsuzluk, israf ve savurganlık vardır? Kamu mülkiyetinde mi, yoksa özel mülkiyette mi? Kooperatif mülkiyetinde mi, yoksa özel mülkiyette mi?

Siyasal ahlaksızlıkların ortadan kaldırılması için devletin siyasi ve ekonomik alandaki güç ve yetkilerini sınırlandırmak şarttır. Bununla birlikte yapılması gereken devlet faaliyetlerinin sınırlandırılması, yani küçültülmesidir. Devleti küçültmek demek, devleti güçsüzleştirmek anlamına gelmez. Aksine sınırlandırılmış ve kurallara bağlanmış devlet, daha etkin ve güçlü devlet demektir.

21. Yüzyıla doğru daha kaliteli ve daha dürüst bir devlet yönetimini oluşturmak istiyorsak mümkün olduğu ölçüde devlet faaliyetlerini daraltmalı, devlet müdahalelerini asgariye indirmeliyiz.

Bugün ülkemizde devletin faaliyetlerinin genişlemesi ve devlet müdahalesinin artması neticesinde devletten çeşitli "rantlar" elde eden bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu kesimi "*rantiyeci sınıfı*" olarak adlandırmak mümkündür. Bu konuda bazı örnekler vermekte yarar görüyoruz:

Ülkemizde devletin borçlanma politikası ile ekonomiye müdahale etmesi neticesinde reel ekonomi bundan olumsuz etkilenmekte, buna karşın rantiyeci ekonomisi her geçen gün büyümektedir. Örneğin, bankacılık sektörü önemli ölçüde devletten sağladığı rant gelirleri ile büyümektedir. Banka karlarının kaynağı, hazine tahvil ve bonolarıdır.

Bir başka örnek, devlet teşvikleridir. Devlet teşvik politikası ile ekonomiye müdahale edince hırsızlıklar, yolsuzluklar, suistimaller ve soygunlar kaçınılmaz olmaktadır. Belirli bir kesim vergisel teşvikler, istisna ve muafiyetler elde edebilmek için bürokrasi ile lobicilik yapma gayreti peşindedir. Bir kesim ise devletten nakdi teşvikler elde etmek için lobicilik yapmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür...

Önemle belirtelim ki, devlet yönetiminde ortaya çıkan kalitesizlikler ve ahlaksızlıkların ana kaynağı devlettir. Konuyu biraz daha açıklamakta yarar vardır.

•Merkeziyetçi ve bürokratik bir devlet yapısı rüşvet ve yolsuzluklara imkan yaratmaktadır.

•Müdahaleci devlet, çeşitli rantlar yaratmakta ve netice olarak "teşvik kollamacılık", "ihale kollamacılık", "tarife kollamacılık" ve saire adlar verilen rant kollama faaliyetleri yaygınlaşmaktadır.

•Devlet malının herkesin malı olması - yani özel mülkiyete konu olmaması- da "*ortak mülkiyet trajedisi*" adı verilen bir sorunu ortaya çıkarmakta, yani devlette israflar, savurganlıklar artmaktadır. Ayrıca, liyakatsiz ve yeteneksiz kişiler kamu kuruluşlarına ve kamu teşebbüslerine yönetici olarak atanabilmektedir. Bürokrasinin üst yönetimindeki "siyasal kayırmacılık" (patronaj), bürokrasinin alt kademelerinde "akraba kayırmacılık" (nepotizm) ve "eş-dost kayırmacılık" (kronizm) şekline dönüşebilmektedir. Her nasıl adlandırılırsa adlandırılırsa torpil (=adam kayırmacılık) kamu sektöründe ortaya çıkan bir siyasal hastalıktır.

•Devlet yönetiminde ortaya çıkan ahlaksızlıklar bunlarla da sınırlı değildir. Bizim ülkemizde özellikle seçim öncesinde ya da hükümet kurulması aşamasında çok sık yaşanan siyasi ahlaksızlıklardan birisi "milletvekili transferleridir"dır. Halk dilinde ifade edecek olursak gizli "*mebus pazarları*" kurulmakta ve bir takım menfaatler karşılığında milletvekilleri satın alınmaktadır.

•Yine devlet yönetiminde ortaya çıkan bir diğer siyasi yozlaşma "*hizmet kayırmacılığı*"dır. Cumhurbaşkanlarının, başbakanların, bakanların, ve parti içinde güçlü milletvekillerininin bütçe kaynaklarını kendi seçim bölgelerine daha fazla aktarma gayretinde olmaları da hiç şüphe yok ki bir tür ahlaksızlıktır.

Buraya kadar ülkemizde siyasal ahlak krizi ile ilgili bazı özet açıklamalar yapmış bulunuyoruz. Şimdi, siyasal ahlaksızlıklar ve siyasal yozlaşmaların ortadan kaldırılmasına ilişkin önerilerimizi sunmaya çalışalım.

Devlet yönetiminde ortaya çıkan kalitesizlikler ve ahlaksızlıklardan kurtulmanın yolunun en başta devleti küçültmekten geçtiğini bir kez daha vurgulamakta yarar görüyoruz. Ancak, yukarıda tespitlerimiz ve teşhislerimiz (=tanılar) iyice analiz edilirse "devlet küçültülmelidir" şeklinde belirttiğimiz "tedavi"nin tek başına yeterli olmayacağını söyleyebiliriz.

Ülkemizde siyasa yozlaşmaların ve ahlaksızlıkların ortadan kaldırılması için devletin güç ve yetkilerini sınırlamak ve aynı zamanda devlet faaliyetlerini daraltmak dışında yapılması gereken çok şey vardır. Bu konudaki

önerilerimizi fazla detaylarına girmeden sadece ana başlıkları ile yazmaya çalışalım.

- İlk olarak, bugün ülkemizdeki "*oligarsjik liderlik*" yapısını ortadan kaldırmak gereklidir. Bugün ülkemizde hakim olan lider sultasına son vermek için (=lider diktası) yapılması gereken radikal bir reform vardır; devlet üst düzey yöneticilerinin ve parti liderlerinin görev süresi mutlaka anayasada sınırlandırılmalıdır.
- En üst düzeydeki kamu görevlilerinin (Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar) gelir ve mameleki mutlaka kayyum kurumu tarafından yönetilmelidir.
- Yine en başta üst düzey kamu görevlileri olmak üzere tüm kamu görevlilerinin mal bildiriminde bulunmaları sağlanmalı ve yakından izlenmelidir. Bu konuda ülkemizde 1990 yılında yürürlüğe konulan "*Nereden Buldun Kanunu*" (3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu) maalesef yetersizdir ve mutlaka yasa da bazı değişiklikler yapılmalı ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
- Devlet yönetimimizde hakim olan gizlilik ve örtbasa son vermek için mutlaka Türk kamu yönetiminde açıklık (şeffaflık) sağlayacak anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yargıya mutlaka gerçek bağımsızlık kazandıracak anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Ülkemizde hukuk düzeninin iyi işlemesi, adalet ve yargı hizmetlerinde etkinlik için başta Anayasa olmak üzere yürürlükte bulunan mevcut yasalar mutlaka yenilenmelidir. Devleti soyanlar, yağmalayanlar, mafya-çete oluşturanlar, bunlarla işbirliği içinde olanlar mutlaka hakettikleri cezaları almalıdırlar. Bu bakımdan hem suç tanımının günün koşullarına uydurulması, hem de verilen cezanın işlenen suça uygun olması üzerinde durulmalıdır. Aynı zamanda adaletin zamanında ve eksiksiz tecelli etmesi sağlanmalıdır.
- Devlet yönetiminde ortaya çıkacak tüm kirlilik ve yozlaşmaları tanımlayan ve bu fiillere ilişkin cezaları kapsayan özel bir (Devlet Ahlakı Yasası) yürürlüğe konulmalıdır. Yukarıda belirttiğimiz mal bildirimine bulunulması, üst düzey kamu görevlilerinin gelir ve mameleklerinin kayyuma bırakılması konusundaki hükümler bu yasa içerisinde düzenlenmelidir.

- Devlet yönetiminde ortaya çıkan rüşvet, yolsuzluk ve diğer suistimallerin süratle ortaya çıkarılması için denetimlere önem verilmelidir. Kamu kuruluşlarına bağlı teftiş kurullarının özerk çalışabilmeleri için mutlaka gereken düzenlemeler yapılmalıdır. Bakanlık ve kamu kuruluşları teftiş kurullarının etkin çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Denetim görevini yapmak üzere parlamentoya bağlı olarak görev yapacak bir Ombudsman Kurumu oluşturabilir. Bunun yanısıra kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde özel amaçlı Ombudsman büroları da kurulabilir. Bu kurumların mevcut teftiş ve denetim kurullarının işlevinden ayrı ve tamamlayıcı görev yapmaları sağlanabilir.
- Tüm bu saydıklarımız gerçekleştirilse dahi Türk kamu yönetimindeki merkezîyetçi ve bürokratik yapı ortadan kaldırılmadığı sürece rüşvet, yolsuzluk torpil vs. ahlaksızlıkları ortadan kaldırmanın imkanı yoktur.
- Kamuda hakim olan bürokrasi ve kırtasiyeciliği ortadan kaldırmak için mutlaka yeni bir yönetim anlayışı olan Toplam Kalite Yönetimi tüm kamu kurum ve kuruluşlarında süratle uygulanmalıdır.
- Türkiye’de rüşvet ve yolsuzlukların önemli bir kısmı ihale ve teşvik sisteminden kaynaklanmaktadır. Gerek ihale mevzuatında (2886 sayılı Devlet İhale Kanunu başta olmak üzere) , gerekse teşvik mevzuatında mutlaka ciddi değişiklikler yapılmalıdır.
- Bugün kamu görevlilerinin önemli bir kısmı maaş ve ücretlerinin yetersiz olması dolayısıyla asıl görevlerini savsaklayarak dışarıda ek işler yapma gayreti içerisinde. Kamu görevlilerinin maaşlarının düşük olması, rüşvet ve yolsuzlukların artmasında etkindir. Bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması ve özelleştirme reformları çerçevesinde kamu görevlilerinin sayısı mutlaka zaman içerisinde azaltılmalı ve performansa dayalı bir ücret sisteminin uygulanması gerçekleştirilmelidir.
- Nihayet, rüşvet ve yolsuzluklardan, kalitesizlik ve ahlaksızlıklardan arındırılmış bir devlet yönetimi için herkesin mücadelesi gereklidir. Eğitim ve sosyal sorumluluk ahlakı "*Temiz Siyaset*" için vazgeçilmez şarttır.

Türkiye’de Siyasal Ahlak Yönetiminde Kurumsal Yapılanma

Ülkemizde siyasal ahlak yönetimi için bağımsız bir kurum oluşturulmasına gerek vardır. Bu konuda direkt Başbakanlık makamına bağlı üst düzeyde karar organı olarak *Devlet Ahlakı Yüksek Kurulu* ve icra organı olarak da bir

Devlet Ahlakı Ofisi oluşturulmalıdır. *Devlet Ahlak Ofisi*'nin başlıca görevleri şunlar olmalıdır:

- Devlet ahlakı konusunda yasa teklifi çalışmalarını yürütmek; devlet ahlakını ilgilendiren mevcut yasalarda değişiklikler öngörmek; mevcut yasalardaki hükümlerin kaldırılması teklifinde bulunmak,
- Siyasal ahlak yönetimi ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına danışmanlık hizmeti vermek,
- Siyasal ahlak yönetimi ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluş çalışanlarına eğitim ve seminerler vermek,
- Kamu yönetiminde ahlaki ilke ve standartları oluşturmak ve bunları geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak,
- Kamu görevlilerinin davranış ve eylemlerine ilişkin ahlaki kurallar (kodlar) belirlemek,
- Kamu kurum ve kuruluşlarında ahlaka aykırı davranış ve eylemleri *Genel Ahlak Ombudsmanı Bürosu* kanalıyla direkt soruşturmak vs.

Ülkemizde siyasal yozlaşmaların önemli bir kısmının da yasama aşamasında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu bakımdan yasama organı (TBMM) bünyesinde siyasal ahlaksızlıkları soruşturma yetkisine sahip bir *Ahlak Komisyonu* oluşturulmalıdır.

Siyasal Ahlak Yönetiminde OECD Modeli:
Türkiye İçin Örnek Olabilir mi?

Son yıllarda siyasal ahlaksızlıklarla mücadele konusunda uluslararası kuruluşların da çalışmalar yürüttüğünü biliyoruz. Örneğin, OECD bu konuda bir model geliştirmiş ve siyasal ahlakın kamu yönetiminde tesis edilmesi için bazı ilkeler tespit etmiştir. OECD'nin siyasal ahlak alanında tespit ettiği ilkeler şunlardır:³

1.Kamu hizmetleri için ahlaki standartlar açık ve anlaşılır olmalıdır.

2.Kamu hizmetleri için ahlaki standartlar yasal çerçeve içinde yer almalıdır.

³ OECD, PUMA Policy Brief No 4, May 1998. Ayrıca Bkz: OECD, PUMA, Focus, Public Management Gazette, June 1998. s. 1.

3.Kamu görevlilerine ahlak konusunda eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmelidir.

4.Kamu görevlilerinin görev ve sorumluluk alanları mutlaka açık olmalıdır.

5.Lider ve üst yöneticilerin siyasal ahlaksızlıkla mücadele yönünde kararlılığı mevcut olmalıdır.

6.Politik karar alma süreci şeffaf olmalıdır.

7.Kamu ve özel sektör arasındaki ilişkilerde (örneğin özelleştirme ve devlet ihalelerinde) ilkeler açık olmalıdır.

8.Yöneticiler organizasyonda ahlaka önem vermelidirler ve davranışları ile çalışanlara ve halka örnek olmalıdırlar. Organizasyonda çalışma koşulları, performans değerlendirme sistemleri iyileştirilmelidir.

9.Yönetimle ilgili tüm mevzuat ve uygulamalarda ahlaka önem verilmelidir.

10.İnsan kaynakları yönetimine önem verilmelidir. Liyakat, kişisel gelişim, adil ücretlendirme vs. konular üzerinde durulmalıdır.

11. Yeterli denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

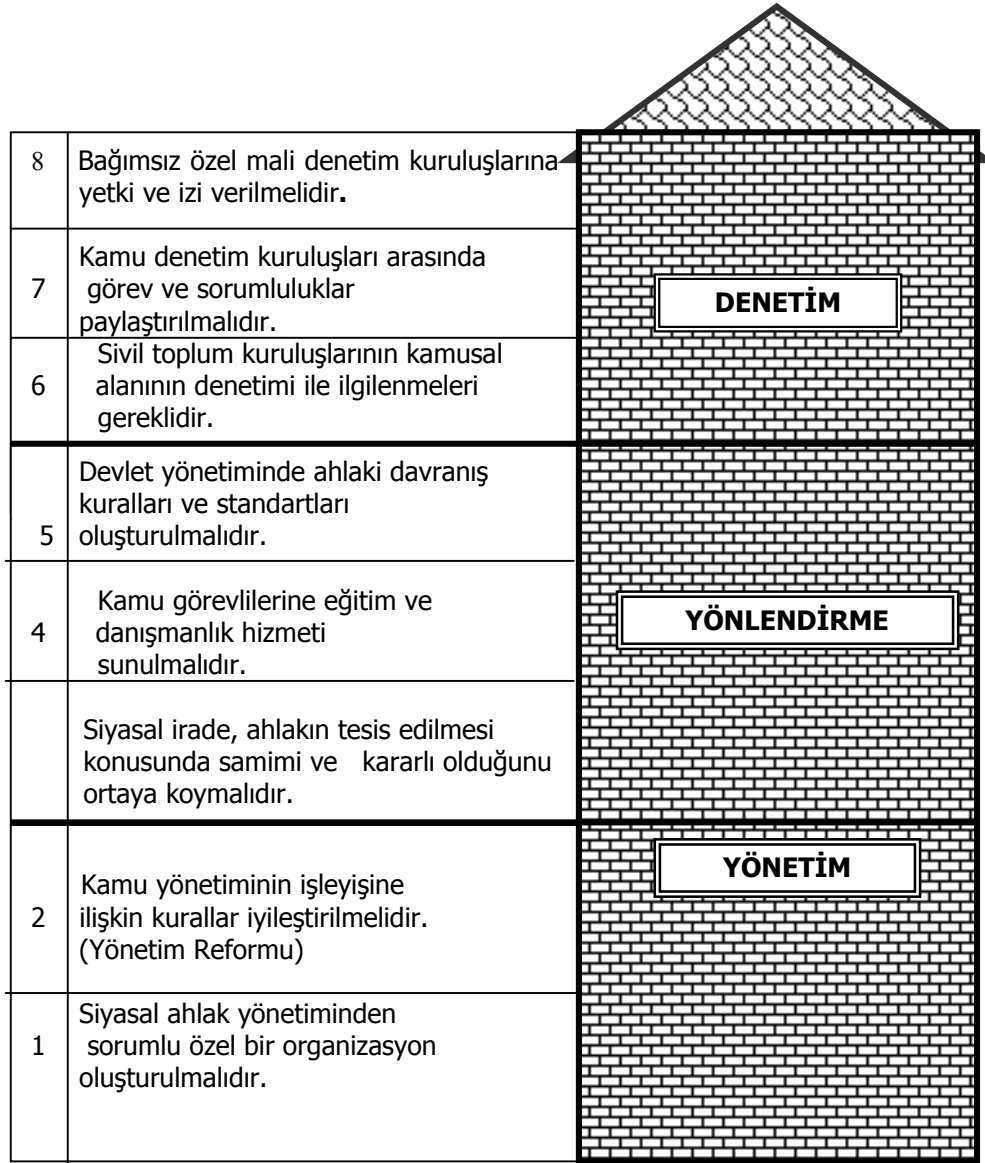
12.Kamu yönetiminin ahlaka uygun olmayan davranış ve uygulamaları mutlaka cezalandırılmalıdır.

OECD, siyasal ahlaksızlıklarla mücadelede başlıca üç temel stratejinin varolması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar; yönetim, yönlendirme ve denetimdir. (Bkz: Şekil-5.) OECD'ye göre, siyasal ahlakın tesis edilmesi için en başta siyasal ahlak konusu ile ilgili özel bir organizasyonun oluşturulması gereklidir. Bu organizasyon, kamu kurum ve kuruluşlarına siyasal ahlak konusunda "yönlendirme" fonksiyonlarını (eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi, ahlaki ilke ve standartların oluşturulması vs.) sunmalıdır. Son olarak kamu yönetiminde siyasal ahlaksızlıklarla mücadelede etkin denetim mekanizmaları gereklidir.

Çeşitli Ülkelerde Alınan Önlemler

1998 yılında OECD uzmanları tarafından yapılan bir araştırmada yolsuzluklarla mücadelede çeşitli ülkelerde alınan önlemler tespit edilmiştir. (Bkz: Şekil-6.) Bu önlemleri kısa başlıklar altında özetlemekte yarar görüyoruz:

Şekil – 5: Siyasal Ahlak Yönetiminde OECD'nin Önerdiği Model

Kaynak: OECD, PUMA, "Ethics in the Public Sector, Current Issues and Practice", 1996.

- Yolsuzlukla mücadelede en başta yasal çerçevenin oluşturulduğu görülmektedir.
- Ülkelerin çoğunluğunda kamu görevlilerine yönelik ahlaki davranış ilkeleri ya da ahlak kodları (code of ethics) mevcuttur.
- Türkiye hariç tüm ülkelerde parlamentoya bağlı olarak görev yapan bir Ahlak Komisyonu bulunmaktadır.
- Ülkelerin hemen tamamında mali hesapları denetleyen yüksek denetim organı bulunmaktadır. Türkiye’de bu organın adı Sayıştay’dır.
- Bir çok ülkede Ombudsman kurumu bulunmaktadır.
- Ülkelerin çoğunluğunda adam kayırmacılık şeklinde ortaya çıkan yozlaşmaya karşı insan kaynakları yönetimi çerçevesinde çeşitli önlemler alınmaktadır.
- Bir çok ülkede kamu mali denetim organları dışında bağımsız özel denetim firmalarından yararlanılmaktadır.
- Kamu yönetiminde açıklık (şeffaflık) sözkonusudur.
- Ahlak konusunda kamu görevlilerine yönelik eğitim ve seminerler uygulanmaktadır.
- Organizasyon içi etkin denetim yapılmaktadır.
- Bazı ülkelerde yolsuzlukla mücadelede özel denetim ve yargı organları kurulmuştur.

Türkiye’de Liderlik Ahlakı Sorunu

Ülkemizdeki en önemli ahlaki sorunlardan birisi de liderlik ahlakı ile ilgilidir. Ülkemizde siyasal liderlik ile ilgili dikkat çeken bazı saptamalarımız şu şekildedir:

Türkiye’de siyasal liderlik , asla demokratik değil, "oligarşik liderlik" şeklindedir. Siyasal partiler ve bu partilere üye tüm kişiler liderin ve onun etrafında bulunan parti yönetiminin egemenliği altındadır. Hatta denebilir ki, parti üst yönetimi dahi bir tek liderin emirleri ile idare olunmaktadır. Ülkemizde yaşanan bu ahlaki sorun "liderlik diktası" ya da "liderlik sultanı" olarak adlandırılmaktadır.

Şekil – 6: Çeşitli Ülkelerde Yolsuzluklarla Mücadele Önlemleri

ÖNLEMLER	Belçika	İsviçre	Çek	Almanya	İspanya	Fransa	Yunanistan	Macaristan	İrlanda	İtalya	Japonya	G.Kore	Meksika	Polonya	İsveç	Türkiye
Yolsuzluklara ilişkin yasal çerçeve	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Kamu görevlilerine yönelik "ahlaki davranış ilkeleri"	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
Parlamentoda daimi ya da geçici "Ahlak Komisyonları"	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Yolsuzluklarla mücadelede yargısal organlar ve denetim kuruluşları	●	●	●	●		●	●	●	●	●		●	●	●		●
Yüksek mali denetim otoritesi	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Ombudsman	●			●		●	●	●	●			●	●	●	●	
Yolsuzlukla mücadelede özel denetim ve yargılama organları					●	●	●			●				●		
İnsan kaynakları yönetimi çerçevesinde etkin önlemler (liyakat sistemi, vs.)		●		○	●	●	●	●	●	○	●	●	●	●	●	
Bağımsız özel mali denetim kuruluşları	●	●	○	○	●	●		●	●	●		●	●	●	●	
Organizasyonda etkin yönetim politikaları ve etkin denetimler	●	●		○	●	●		●	●		●	●	●	●	●	
Şeffaflık	●	●	●	○	●	●	●	●	●	●		●	●	●	●	

Kamu görevlilerine ilişkin eğitim ve seminerler		●		○	●	●	●		●	●	○	●	●	●	●	●	
---	--	---	--	---	---	---	---	--	---	---	---	---	---	---	---	---	--

● Mevcut ○ Gerçekleştirilme Aşamasında

Kaynak: Focus, (Public Management Gazette of PUMA), June – 1998, s.4. Not: Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeler tarafımızdan yapılmış ve tabloya ilave edilmiştir.

•Türkiye’de “*iktidarın kişiselleşmesi*” eğiliminin özellikle 1980 sonrasında çok daha belirgin bir biçimde arttığı ve giderek kurumsallaştığı söylenebilir.

• Türkiye’de lider diktası ve bunun sonucu olarak katı parti disiplini mevcuttur. Bir başka ifadeyle, “*parti içi demokrasi*” diye bir şey sözkonusu değildir. Lidere ya da oligarşik yönetime karşı muhalefet edilmesi halinde o kişinin partiden ihraç edilmesi oldukça kolaydır.

• Türkiye’de gerek genel seçimlerde, gerekse yerel seçimlerde milletvekili ve belediye başkan adaylarını belirleyen lider ve parti, üst yönetimidir. Halkın görevi sadece parti lideri ve üst yönetimi tarafından seçilen kimselere oy vermektir. Siyasal parti başkanları istedikleri kişileri milletvekili ya da belediye başkan adayı olarak sunabilmektedirler.

Önemle belirtelim ki, siyasal ahlak yönetiminde liderlik son derece önem taşımaktadır. Liderlik ahlakının olmadığı yerde ahlaki ilkelerin tesis edilmesi mümkün değildir. Türkçe’de kullandığımız “*balık baştan kokar*”, “*bir baş soğan bir kazanı kokutur.*” gibi atasözlerimizin verdiği mesaj oldukça açıktır: devlet yöneticileri ahlaki değilse devlette ve toplumun hiç bir kurumunda ahlak tesis edilemez.

Ahlaki liderlik için doğruluk, dürüstlük, adalet, hoşgörü, değerlere saygı, alçak gönüllülük, kurallara saygı, çalışanlara değer verme, takdir etme ve ödüllendirme; toplumsal sorunlara karşı duyarlılık, liyakata önem verme ve saire ilkeler son derece önem taşımaktadır.

Önemle belirtelim ki, bugün ülkemizde liderlerin sahip oldukları kişisel özellikler, devlet ve parti yönetimindeki davranış ve eylemleri bu kimselerin, ahlaki potansiyellerini ve kapasitelerini değerlendirmemize imkan sağlamaktadır.

Türkiye’de İş Ahlakı Sorunu

Ülkemizde iş ahlakı konusunda son yıllarda ciddi bir erozyonun bulunduğu geniş bir kesim tarafından kabul edilmektedir. 1992 yılında Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD) tarafından yapılan *İş Ahlakı ve Türkiye’de İş Ahlakına Yönelik Tutumlar* başlığını taşıyan çalışmada Türk imalat sanayiinde faaliyet gösteren kamu ve özel 500 büyük firma yöneticileri ile bir anket çalışması yapılmıştır. Sözkonusu çalışmanın sonuçlarını burada kısaca özetlemekte yarar bulunmaktadır.

TÜGİAD tarafından yapılan anket çalışmasına göre yöneticilerce iş ahlakına uygun olmayan davranışlar arasında ilk sıralarda "gizli bilgilerin işletme dışına sızdırılması", "hastalık vs. mazeretler dışında sık sık izin alınması", "işletme raporlarında tahrifat yapılması", "vergi kaçırılması" gibi konular gelmektedir. Buna karşın, "gereksiz maddi harcamalar yapılması", "hediye alıp/verilmesi" ve "bir kimsenin hatasını gizleme" iş ahlakı yönünden en az önemsenen davranışlar olarak belirtilmiştir.

TÜGİAD araştırmasına göre ülkemizde iş ahlakı ve sosyal sorumluluk anlayışını kurumsallaştırmak için en başta işletme yöneticilerine görev düşmektedir. İş ahlakının kurumsallaştırılmasında ikinci gerekli faktörün "yasal düzenlemeler" olduğu vurgulanmıştır. İş ahlakının yerleştirilmesinde devlete ve kamuoyuna düşen görevlerin de olduğu belirtilmiştir.

Şüphesiz TÜGİAD araştırmasının sonuçlarını tüm iş dünyasına yönelik olarak değerlendirmek doğru değildir. Bununla birlikte sözkonusu çalışma iş ahlakı konusunda ülkemiz açısından bazı değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Bu arada Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından yayınlanan 1997 *Türkiye Değerler Araştırması* sonuçlarına bakıldığında ülkemizde temel kurumlar arasında büyük şirketlere olan güven duygusunun son derece düşük olduğu görülmektedir. (Bkz:Tablo-1) Tablodaki sonuçlara göre temel kurumlara "çok güvenenler" arasında yapılan sıralamada büyük şirketler 1991 yılında yapılan anket sonuçlarına göre en alt sırada yer almaktadır. 1997 yılında yapılan anket çalışmasında da büyük şirketlere olan güven düzeyi ordu, hukuk sistemi, polis, dini kuruluşlar gibi kurumların gerisindedir.

Türkiye'de Vergi Ahlakı Sorunu

Vergi ahlakı, esasen iş ahlakı içerisinde değerlendirilebilecek bir konudur. Ülkemizde vergi ahlakı açısından da kaygı duyulacak bir durumun var olduğunu söylemek mümkündür. Konunun önemi açısından kısaca ülkemizde vergi ahlakı ile ilgili olarak açıklamalar yapmakta yarar görüyoruz.

Ülkemizde çeşitli yöntemlerle vergi kaçakçılığı yapıldığı bilinmektedir. Vergi ahlakına uygun olmayan bu davranışlara bazı örnekleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- Faturasız ve belgesiz mal satışı,
- Defter ve belgeler üzerinde gerçek kazancı göstermemek,
- Belgeleri eksik tutarlarla defterlere kaydetmek,

Tablo- 1 : Türkiye’de Temel Kurumlar İçerisinde Büyük Şirketlere Olan Güven (%)

Kurum	Çok Güvenenler		Güven Puanı(*)	
	1991	1997	1991	1997
Ordu	60	71	82	88
Hukuk sistemi	30	35	27	43
Basın	15	16	- 16	- 1
Televizyonlar	-	11		1
Sendikalar	16	13	- 16	7
Polis	32	37	27	44
Hükümet		18		2
Siyasi partiler		6		- 40
TBMM	29	17	15	5
Devlet memurları	21	15	0	36
Büyük şirketler	11	15	- 43	24
Dini kuruluşlar	39	32	34	40
Avrupa Birliği	13	15	- 28	- 1
Birleşmiş Milletler		14		- 5

(*) *Güven puanı çok güvenenlerle biraz güvenenlerin toplamından, pek güvenmeyenlerle hiç güvenmeyenlerin toplamı çıkarılarak bulunmuştur.*

Kaynak: "Kurumlara Güven Düzeyi", Milliyet, 8.4.1997.

- Naylon faturalarla giderleri yüksek göstermek,
- Özel harcamaları gider olarak yazmak,
- Başkasına ait giderleri kendi giderleriymiş gibi defterlere kaydetmek,
- Kazançdan yasal olarak indirilemeyecek giderleri indirim konusu yapmak,
- Kaçak işçi çalıştırmak ve bu şekilde vergi ve sigorta primi ödememek,
- Kanunların şartlara bağladığı istisna ve muafiyetlerden bu şartları yerine getirmeden yararlanmak,
- Gayrimenkullerin değerlerini düşük göstererek az vergi ödemek,
- Gayrimenkul kiralalarını beyan etmemek ya da olduğundan düşük kira beyanında bulunmak,
- Vs.

Ülkemizde vergi ahlakı yönünden en ciddi sorun vergi kaçakçılığı ve bunun ortaya çıkardığı yeraltı ekonomisidir. Yeraltı ekonomisi ya da kayıt dışı ekonomi, gerçek ve tüzel kişilerin resmi kayıtlara, yani defter ve belgelere tam ve doğru olarak kaydetmedikleri, vergi dairesine gerçek olarak beyan etmedikleri işlem ve faaliyetleri neticesinde ortaya çıkar. Ülkemizde yapılan

araştırmalarda yeraltı ekonomisinin büyüklüğünün ciddi boyutlara ulaştığı yönünde bazı tespitler yapılmaktadır.

Burada yapılan bilimsel araştırmaların sadece sonuçlarını özetlemekte yarar görüyoruz. Yapılan çalışmalar, ülkemizde yeraltı ekonomisinin GSMH'ya oranının yaklaşık yüzde 1.5 ila yüzde 40.4 arasında değiştiğini göstermektedir. Çalışmalarda yeraltı ekonomisinin büyüklüğü konusundaki tahminler arasında çok ciddi farklılıklar olması yapılan bilimsel araştırmaların güvenilirliği konusunda endişeleri de beraberinde getirmektedir. Tahminlerin bu derece farklı olması, çalışmalarda yapılan varsayımlar ve kullanılan verilerden kaynaklanmaktadır. (Bkz: Tablo- 2.)

Türkiye'de vergi ahlakının tesis edilmesi için öncelikle vergi kaçakçılığının nedenlerinin çok iyi bir şekilde tahlil edilmesi gereklidir. Başta ağır vergi yükünün azaltılması olmak üzere vergi kaçakçılığının önlenmesine yönelik olarak alınması gereken pek çok tedbir (etkin denetim, vergi ile ilgili yasaların basitleştirilmesi, işlemlerin kolaylaştırılması, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması vs.) bulunmaktadır.

Tablo-2: Türkiye'de Yeraltı Ekonomisinin Boyutları

Araştırmaacı	Hesaplama Yılı	Yeraltı Ekonomisi/GSMH
Derdiyok	1987;1991	27.3 ila 40.4
Kasnakođlu	1990	9.3
Temel-Şimşek-Yazıcı	1991	1.50 ila 29.9
Altuđ	1992	35.0
Özsoylu	1990;1993	7.5 ila 12.9

Kaynak:Coşkun Can Aktan, "Ağır Vergi Coşkun Can Aktan, "Ağır Vergi Yüğü ve Yer altı Ekonomisi", Vergi Sorunları Dergisi, Şubat-1999. S.51-55.

Orijinal Kaynaklar:

Türkmen Derdiyok, "Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini", Türkiye İktisat Dergisi, Aralık-1993.

Zehra Kasnakođlu, "Monetary Approach to the Measurement of Unrecorded Economy in Turkey", ODTÜ Gelişme Dergisi, vol 20 No: 1-2, 1993.

Adil Temel, Ayşegül Şimşek ve Kuddusi Yazıcı, "Kayıtdışı Ekonomi Tanımı, Tesbit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü", Ankara: DPT, 1994

Osman Altuđ, "Kayıtdışı Ekonomi", Ankara Sanayi Odası Dergisi, Aralık-1993.

Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi,İstanbul:1998.

Türkiye'de Medya Ahlakı Sorunu

Ülkemizde medya ahlakının da özellikle son yıllarda önemli ölçüde bozulduğunu söylememiz mümkündür. Birbirleriyle içiçe olan basın ahlakı, gazetecilik ahlakı, radyo-TV yayın ahlakı ve benzeri ahlak sınıflandırmaları

esas alındığında ülkemizde medyanın durumunun hiç de iç açıcı olmadığını söyleyebiliriz. Ülkemizde demokratik kurumları ve devlet yönetimini kamuoyu adına denetleyen gazetelerin, radyonun, televizyonun hiç şüphesiz çok önemli bir görev üstlendiği inkar edilemez. Ancak, maalesef ülkemizde medyanın kendi içinde etkili özdenetim mekanizmalarını oluşturamadığı görülmektedir. Türkiye’de medyanın yüzyüze bulunduğu ahlaki sorunların başlıcalarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- Ülkemizde medya sektöründe herşeyden önce “tekelleşme” olgusu sözkonusudur. Yayınlanan gazete ve süreli yayınların önemli bir kısmı iki büyük holding tarafından çıkarılmaktadır. Gazete sahipleri aynı zamanda televizyon sektöründe de hakimdirler. Tekelleşmenin, medya ahlakı ile ilgili bir sorun olmak dışında en başta “ekonomik ahlak” ile ilgili bir sorun olduğu unutulmamalıdır. Ülkemizde gazetelerin dağıtım alanında da ciddi bir tekelleşme sözkonusudur. Medya sektörünün ticari mal ve hizmetlerin promosyonu ve pazarlanması işini üstlenmeleri “haksız rekabet” yaratmaktadır. Haksız rekabet, iş ahlakına uygun olmayan bir davranış ve eylemdir.
- Ülkemizde gazete ve televizyonların siyasal iktidarlar ile olan ilişkilerinde de bazı ahlaki sorunlar bulunmaktadır. Medyanın siyasal iktidarla olan “teşvik” ilişkileri bilinmektedir. Medya kuruluşlarının özellikle devlet ile olan kredi ve teşvik bağlantılarının mutlaka şeffaf bir hale getirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.
- Medya kuruluşlarının kişilik haklarını ciddi anlamda ihlal edici yazılar yayınladıkları ve yayınlar yaptıkları aşıkardır. Gazete ve televizyonlarda görev yapan kişilerin (spiker, yorumcu, haber program yapımcı ve sunucuları, köşe yazarları, muhabirler vs.) bir kısmının ahlaki ilke ve standartlara hiç bir şekilde saygı duymaksızın mesleklerini yaptıkları görülmektedir.
- Medya kuruluşlarının tekzip haklarının kullanılması konusunda adil davranmadıkları ve bazen de tekzibi hiç bir şekilde yayınlamadıkları bilinmektedir.
- Medya kuruluşlarında yalan-yanlış haberlerin, şiddet içerikli haber ve yayınların sayısı da maalesef az değildir.
- Bir kısım medya kuruluşlarının yayınlarında siyasi, dini ve etnik ayrımcılık yaptığı bilinmektedir.

Yukarıda medya sektöründe yaşanan ahlaki sorunların sadece bir kısmına değinmiş bulunuyoruz. Medyada yaşanan ahlaki sorunlar geniş olarak tahlil edildiğinde bu sorunların son derece ciddi ve vahim bir noktaya ulaştığı görülebilir.

Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD) tarafından 1995 yılında medya çalışanları ile yapılan bir anket araştırmasında ankete cevap verenlerin yüzde 94.4'ü Türk basının tarafsız ve objektif olmadığını; yüzde 94.7'si ise Türk basının kişi hak ve özgürlüklerine yeterince saygı göstermediğini belirtmişlerdir. Yine aynı ankete göre medya çalışanlarının yüzde 80'i Türk basın ve yayın kuruluşlarının toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi konusunda üzerine düşen görevleri yerine getirmediğini düşünmektedir.

Sonuç olarak, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan medyanın ahlaki ilke ve standartlara uygun hareket etmesi için anayasal-yasal-kurumsal düzenlemeler yanısıra medyanın kendi özdenetimine önem vermesi gerekmektedir. Hukuksal düzenlemeler ahlaki tesis etmek gerekli, fakat yeterli değildir. Bu bakımdan medya kuruluşlarının kendi ahlaki ilke ve standartlarını oluşturması ve buna uygun hareket etmesi son derece önemlidir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyi gibi kurumların ahlak bildirgeleri takdir edilecek çabalar olmakla birlikte, bu alanda asıl medya kuruluşlarının kendilerinin "medya ahlakı"nın tesis edilmesi konusunda çaba göstermeleri gerekmektedir.

IV.TÜRKİYE'DE TOPLAM AHLAK YÖNETİMİNİN UYGULANMASI

Ülkemizde başta siyasal yapı ve kurumlar olmak üzere tüm meslek alanlarında ahlaki tesis etmek için Toplam Ahlak Yönetimi'nin uygulanması gereklidir.

Ahlaki toplum düzenini oluşturmak için toplam ahlak yönetimi son derece önem taşımaktadır. Toplam ahlak yönetiminin tüm organizasyonlarda uygulanabilmesi mümkündür. Örneğin, özel şirket yönetiminde; iş ahlakının, çevre ahlakının ve sosyal sorumluluk ahlakının tesis edilmesi ancak toplam ahlak yönetiminin uygulanabilmesi ile mümkündür. Aynı şekilde devlet yönetiminde ahlakın tesis edilmesi için toplam ahlak yönetimi uygulanmalıdır.

Tekrar belirtelim ki, toplam ahlak tüm organizasyonlarda uygulanabilecek – ve uygulanması gereken- bir yaklaşımdır. Her organizasyonun toplam ahlak yönetimini uygulayabilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Toplam ahlak yönetiminin organizasyonda başarıyla uygulanması için en başta liderin ve üst yönetimin organizasyonda ahlakın tesis edilmesi için samimi ve kararlı olması gereklidir.

Toplam ahlak yönetiminin başarısı için *On İlke* olarak adlandırdığımız yol haritasının esas alınması ve organizasyonda bu yönde çabanın olması gereklidir. Söz konusu 10 ilkeyi şu şekilde sıralayabiliriz:

1.Toplam ahlaka önem verilmelidir. Sadece bir alanda değil, tüm alanlarda ahlaki tesis etmenin gerekli olduğu unutulmamalıdır.

2.Tüm ahlak alanlarında ahlaki standartlar ve normlar oluşturulmalıdır.

3. Ahlaki ilke ve kuralların oluşturulmasında "yapıcı rasyonalizm" ilkesini benimsenmelidir. İyi bir sosyal düzen için gerekli ahlak normları uzlaşılarak tespit edilmelidir.

4.Bireysel ahlakın özel bir alan olduğu unutulmamalıdır. Ahlak normlarının oluşturulmasında müdahalecilik değil, tarafsızlık esas alınmalıdır.

5.Toplam ahlaka uygun davranış ve eylemler takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir.

6.Toplam ahlaki tesis etmek etkin liderlikle olur. Lider ahlaklı olmazsa, organizasyonda ahlak tesis edilemez. Ahlaki liderliğe önem verilmelidir ve kurumsallaştırılmalıdır.

7.Organizasyonda toplam ahlaki tesis etmek için kararlı ve inançlı olmak gerekir. İnanç ve kararlılık olmadan toplam ahlak tesis edilemez.

8.Toplam ahlak konusunda sürekli eğitim önem taşır. Aileden başlayarak, tüm okullarda ve mesleklerde ahlak konusunda eğitime gereken önem gösterilmelidir.

9.Ahlak her şeyden önce vicdanla alakalıdır. Ne hukuk kuralları ne de din, ahlaki ve erdemi tek başına garanti edemez. Bireylerin vicdanlarına seslenilmelidir.

10.Ahlak konusunda toplumun tüm kurumları arasında işbirliği sağlanmalıdır. Toplam ahlak için "toplam katılım"ın gerekli olduğu unutulmamalıdır.

Yukarıdaki ilkeleri ve konuyu biraz açıklamakta yarar bulunmaktadır:

İlk olarak, toplam ahlak yönetimini uygulamak için etkin liderlik gereklidir. Lider tarafından ahlaka önem verilmemesi ve bu yönde vizyon ve misyon oluşması için çaba sarfedilmemesi halinde organizasyonda toplam ahlak yönetiminin başarıyla uygulanması mümkün değildir.

Toplam ahlak yönetiminin özel organizasyonlarda uygulanması birinci derecede liderlik ve üst yönetimle alakalıdır. Başta işletme sahibi ve yöneticilerinin ahlaki davranış ve eylemlerde bulunmaları, bu yönde işletme çalışanlarına örnek olmaları gereklidir. İşletmede ahlakın kurumsallaşması ve işletme kültürünün bir parçasını oluşturması ise ancak zaman içerisinde olabilir. Lider ve üst yönetimin; tüm çalışanların meslek ahlakı ilkelerine uygun hareket etmeleri için işletmede bir Ahlak Kurulu oluşturmaları, ahlaki ilke ve kuralları belirlemeleri son derece önem taşımaktadır. Lider ve üst yönetimin, işletmede ahlaka uygun davranış ve eylemleri desteklemeleri ve bu yöndeki çabaları takdir etmeleri ve ödüllendirmeleri de gereklidir. Ayrıca ahlak konusunda çalışanların sürekli eğitimine önem verilmelidir.

Devlet yönetiminde; "siyasal yönetim ahlakı", "ekonomik düzen ahlakı" ve "liderlik ahlakı", ancak ve ancak ciddi bir ahlak yönetimi ile tesis edilebilir. Kamu yönetimindeki ahlaksızlıkların ortadan kaldırılması için toplam ahlak yönetiminin uygulanması şarttır. Toplam ahlak yönetiminin kamu sektöründe uygulanmasında da başarının lider ve üst yöneticilerin kararlılığında gizlidir.

V. SONUÇ

Toplam ahlak felsefesi, Temiz Toplum (Ahlaki Toplum) düzeni oluşturabilmek için sosyal yapıyı oluşturan tüm bireylerin, mesleklerin ve kurumların bütünsel olarak ahlak ilke ve standartlara uygun hareket etmelerinin önemi üzerinde durmaktadır. Sosyal düzenin sadece bir alanında ahlaki tesis etmek yeterli değildir. Örneğin, bir toplumda iş ahlakının oluşturulması tek başına çok anlamlı olmayabilir. Eğer sosyal yapı içindeki diğer kurumlarda ahlaki yozlaşma sözkonusu ise bu, ister istemez diğer alanlara da yayılma tehlikesi gösterir. Bu nedenle amaç, toplumu oluşturan tüm birey, meslek ve kurumlarda ahlaki tesis etmektir.

Bu araştırmanın ana mesajlarından birisi budur; yani, ahlakı bütünsel olarak tesis etmektir.

Toplam ahlak yönetimini uygulamaya geçmeden önce "toplam ahlak felsefesi"ni anlamak ve kavramak büyük önem taşımaktadır. Toplam ahlak konusunda başlıca şu ilkelerin benimsenmesi gerekir.

- Ahlak toplumun temelidir. Ahlak ve erdemin olmadığı yerde toplumda dejenerasyon başlar.
- Ahlakın tek bir boyutu değil, tüm boyutları aynı derecede önemlidir ve toplumda ahlaki tesis etmek için gereklidir. Ekonomik ahlak, siyasal ahlak, sosyal ahlak, ekolojik ahlak ve sorumluluk ahlakı boyutlarının dikkate

alınması son derece önemlidir. Ahlakın bu beş boyutu ve alt ahlak alanlarını dikkate alınmaksızın toplumda ahlaki tesis etmek mümkün değildir. (Beş ahlak boyutu ve alt alanları için bkz: Şekil-7.)

- Birey ve aile ahlakının yüksek olduğu toplumlarda eğer *sistem ahlakı* tesis edilmemiş ise o takdirde bireylerin zaman içerisinde gayri ahlaki davranış ve eylemlere yönelmeleri kaçınılmaz olabilir. Örneğin, mülkiyet özgürlüğünün olmadığı bir toplumda bireyler ortak mülkiyeti kötü kullanabilir ya da şartlar elverdiği ölçüde ortak mülkiyetin bir bölümünü ya da tamamını gizli yollardan kendi mülkiyetlerine geçirmeye çalışabilirler. Aynı şekilde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmamış olduğu bir toplumda devlet adına güç ve yetki sahibi olan kişilerin ve bazı nüfuz sahibi özel kişi ve kurumların gayri-ahlaki davranışlarda bulunmaları sözkonusu olabilir.
- Liderlik ahlakının tesis edilmemiş olduğu bir toplumda bireylerin ahlaka uygun davranışları beklenemez. Liderlik ahlakının olmadığı herhangi bir organizasyonda, organizasyon üyeleri de (hissedarlar, yöneticiler, çalışanlar vs.) zamanla ahlaka uygun olmayan davranışlara yönelebilirler.
- Organizasyonda liderlik ahlakı, yönetim ahlakı, insan ahlakı ve sistem ahlakı bir bütündür. Birinin mevcut olmaması organizasyon ahlakının bozulmasına neden olabilir. Tüm bu saydığımız unsurların tamamı önemlidir ve birbirini etkiler. Ancak tüm bu unsurların içinde "*liderlik ahlakı*" özellikle önemlidir.

Sonuç olarak, ülkemizde merkezi yönetim kuruluşlarından, yerel yönetim kuruluşlarına; eğitim hizmetlerinden sağlık hizmetlerine kadar pek çok alanda "yeniden yapılanma"nın gerekli olduğu konusunda bir konsensüs olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin 21. Yüzyıla doğru yapması gereken en önemli reformlardan birisi "*ahlaki yeniden yapılanma*"nın gerçekleştirilmesi; ahlaki ilke ve standartların tüm kurumlarda, tüm mesleklerde ve tüm toplumda kurumsallaştırılmasıdır.

Şekil-12: Toplam Ahlakın Boyutları

